

Sylwia Szarejko

Muzeum Pamięci Sybiru

Nowoczesność, multimedialność, interaktywność jako istotne elementy współczesnego muzealnictwa. Z prac nad powstawaniem Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku

Wstęp

Pomysł na utworzenie w Białymstoku jedynego w Polsce muzeum, które prezentowałoby w sposób syntetyczny losy Polaków na Wschodzie, powstał ponad 10 lat temu. W 2010 roku z kompleksu byłych magazynów wojskowych (powstałych jeszcze przed II wojną światową — tj. w 1934 roku), decyzją władz miejskich, jeden z najbardziej wysuniętych na wschód budynków wraz z otaczającym go dwuhektarowym terenem został wydzielony od reszty kompleksu. Zadecydowano o budowie w tym miejscu Muzeum Pamięci Sybiru. Za dobrorem owego miejsca przemawiał także fakt, że to właśnie ze znajdującej się nieopodal budynku boczniczy kolejowej należącej do dworca kolejowego Białystok Fabryczny, w latach 1940–1941, odchodziły transporty z deportowanymi na Wschód mieszkańcami Białostoczczyzny.

Początkowo do prac nad organizacją placówki powołano, w działającym od lat 60. XX wieku Muzeum Wojska w Białymstoku, Dział Badań Zsyłek i Deportacji. Prace trwające na przestrzeni lat 2010–2016, potwierdziły

jednak potrzebę powołania odrębnej placówki¹. Od 1 stycznia 2017 roku Muzeum Pamięci Sybiru zaczęło funkcjonować jako samodzielna instytucja, intensyfikując swoją działalność oraz kompletując kadre. Został przygotowany projekt *Wykonanie wystawy stałej i zakup wyposażenia na potrzeby Muzeum Pamięci Sybiru*, który otrzymał dofinansowanie w ramach działania 8.1 *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury VIII osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020* dla którego Instytucją Pośredniczącą jest Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu², a w kolejnych latach rozpoczęto prace budowlane oraz te najważniejsze, z punktu widzenia muzealników, prace nad przygotowaniem wystawy stałej³.

Dyrektor Muzeum Pamięci Sybiru — Wojciech Śleszyński od początku powołania placówki podkreśla, że jej rolą jest zaprezentowanie w jednym miejscu, w sposób kompleksowy, opowieści o czasie, ludziach i miejscach istotnych dla naszej przeszłości. Sybir, obecny w zbiorowej (polskiej) pamięci od ponad czterystu lat ma wymiar szczególnie dla narodowej tradycji — jest miejscem cierpienia, wykorzenia, walki, jak również miejscem karier oraz sukcesów. Natomiast geograficzna Syberia jest przestrzenią, która urzeka pięknem niezwykle bogatej fauny i flory. Różnorodność poruszanej przez Muzeum problematyki jest szeroka i wymaga od twórców placówki umiejętnego rozłożenia akcentów oraz przygotowania prezentowanych treści w taki sposób, aby przyciągnąć uwagę odbiorców, jednocześnie angażując ich w odkrywanie nieznanego na szeroką skalę aspektów kryjących się w słowach Sybir i Syberia. Zadanie to niełatwe...

¹ W strukturach Muzeum Wojska rozpoczęto prace koncepcyjne oraz m.in. gromadzenie eksponatów związanych z Sybirakami, a także relacji tzw. świadków historii [zob. Kościukiewicz 2015: 27–38].

² W ramach umowy z 28 grudnia 2017 roku projekt uzyskał dofinansowanie w wysokości 6 783 630,07 zł. Pozostała kwota została pokryta z budżetu Miasta Białegostoku. Ogólna wartość projektu wynosi niemal 13 mln złotych.

³ W 2012 roku pracownia „Arkon” Jana Kabaca zakończyła pracę nad projektem Muzeum Pamięci Sybiru. Interesujący artykuł o koncepcji projektu został opublikowany w internetowym czasopiśmie „Builder”. Zob. J. Kabac, J. Roguz, *Chłód architektury* [<https://builderpolska.pl/2020/11/13/chlod-architektury/>; data odczytu: 13.05.2021]. W 2018 roku przetarg na wykonanie stanu surowego budynku wygrała firma „Budimex” S.A. Prace trwały do grudnia 2019 roku. Wykonawcą wystawy stałej została wyłoniona na drodze przetargu firma „Deko-Bau” Sp. z o.o., która realizowała prace do października 2020 roku w oparciu o projekt belgijskiej pracowni NV „Tempora” S.A. Pracownia wygrała konkurs na opracowanie koncepcji programowo-przestrzennej aranżacji wystawy stałej Muzeum Pamięci Sybiru w 2014 roku.

Muzeum historyczne, nowoczesne, narracyjne — próba zachowania równowagi

Nie sposób nie zgodzić się z Krzysztofem Jakubowskim, który wyróżnia trzy typy instytucji muzealnych: muzea platońskie, sokratejskie oraz nowoczesne. Do pierwszej grupy, zdaniem muzeologa zaliczyć należy te instytucje, które są zamknięte na szersze grono odbiorców. Drugą grupę tworzą instytucje, które otwierają się na zwiedzających i wdrażają elementy interaktywne, zaś trzecia grupa to muzea tzw. trzeciej generacji, wykorzystujące technologię cyfrową, których rozwój nastąpił na przełomie XX i XXI wieku [Jakubowski 2010: 36–48]. Rozróżnienie dokonane przez profesora ponad dekadę temu, ale już w okresie tzw. renesansu muzeów (1995–2005), choć mocno uproszczone, wydaje się być nadal podziałem dobrze systematyzującym owe instytucje.

Podążając dalej za badaczami zajmującymi się zjawiskiem rozwoju muzealnictwa, nie ulega zatem wątpliwości, że zmiana sposobu konstruowania muzealnych wystaw przyczyniła się do powstania muzeów narracyjnych, które poprzez wykorzystanie w ekspozycji muzealnej wielu bodźców pobudzających percepcję odbiorcy, wpływających na silne odczucia i wrażenia, oddziałują na widza w sposób bezprecedensowy [Stasiak 2006: 122]. Ponadto cechą wyróżniającą ekspozycje w muzeach narracyjnych jest ich dyskursywność, co dokładnie przeanalizowała teoretyczka i krytyczka kultury Mieke Bal [Bal 2005: 367]. Wszystkie wyżej wymienione cechy stanowią elementy składowe tzw. *the interactive experience model*. Amerykańscy naukowcy — Lynn Dierking i John H. Falk — stworzyli i opisali model, zakładający, że doświadczenie muzealne jest konstruowane z perspektywy zwiedzającego, którego wizyta w muzeum powiązana jest, jak zauważa Anna Ziębińska-Witek, z trzema kontekstami: osobistym, społecznym oraz fizycznym. Kontekst osobisty, co oczywiste, zależy od wiedzy, doświadczenia oraz wrażliwości. Jest zatem każdorazowo inny i zapewne, ma na to także wpływ kontekst społeczny, a więc relacje oraz interakcje z grupą, innymi odbiorcami oraz pracownikami muzeum. Kontekst fizyczny powiązany jest ze scenografią, architekturą, atmosferą i wyposażeniem odwiedzanej placówki [Ziębińska-Witek 2011: 45]. Należy także dodać, iż w celu pełnej realizacji *the interactive experience model* wydaje się być także niezbędny jeszcze jeden aspekt. Chodzi oczywiście o odejście od muzeologii informacyjnej na rzecz muzeologii performatywnej, w której muzeum staje się zespołem zarówno technik, jak i umiejętności oraz metod

[Ziębińska-Witek 2014: 293–308], mających wpłynąć na zaktywizowanie widza, jego czynne uczestnictwo i wreszcie, które mają pobudzać otwartą myśl. Potwierdzają to także badania Doroty Folgi-Januszewskiej, która twierdzi, że:

ostatnia dekada przynosi zmianę wizerunku muzeum z instytucji pasywnej w kreatywną, która w danym miejscu/regionie/kraju stymuluje tworzenie nowych form kultury i nauki poprzez połączenie edukacji i rozrywki, prowadzi działalność badawczo-naukową we właściwych dla siebie dziedzinach, odgrywa rolę społeczną [...] oraz pobudza rozwój turystyki kulturalnej i naukowej [Folga-Januszewska 2009: 29].

Reasumując przywołane w formie skróconej i wybrane subiektywnie badania nad fenomenem instytucji muzealnych, których znaczący wzrost można zaobserwować w XXI wieku, jasno wynika, że współczesne muzea, powstające nie tylko na gruncie polskim, stanęły przed trudnym zadaniem. Mam tu na myśli sprostanie wyzwaniom stawianym nie tylko w związku z rozwojem cywilizacyjno-kulturalno-społecznym, ale także, a może przede wszystkim, w związku z niezwykle szybko rozwijającym się sektorem nowych technologii.

Muzeum Pamięci Sybiru, to kolejne muzeum na kulturalnej mapie Polski, które w sposób umiejętny musi stawić czoła wyzwaniom jakie stoją przed instytucjami kultury. Jest pierwszą tego typu placówką muzealną z województwa podlaskiego, która zasili szeregi muzeów narracyjnych powstałych wcześniej w Polsce (*vide* Muzeum Powstania Warszawskiego w Warszawie, Muzeum Emigracji w Gdyni, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, czy Muzeum Śląskie w Katowicach). Może się zatem wydawać, że tworząc instytucję od podstaw, białostoccy twórcy mieli ułatwione zadanie, bo: 1/ Muzeum Pamięci Sybiru jest pierwszą tego typu placówką na Podlasiu, zatem stanowi swoiste *novum*, 2/ pracownicy Muzeum mieli możliwość wykorzystania doświadczenia innych placówek tego typu powstałych w kraju, 3/ muzealna kadra mogła pracować w oparciu o prowadzone na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat badania, które znacząco przyczyniły się do poszerzenia świadomości na temat tego, czym jest współczesne muzealnictwo. Jednakże nie bez powodu rozpoczęłam poprzednie zdanie od słów: „Może się zatem wydawać”. Owszem, możliwość konsultacji oraz wymiana wiedzy z twórcami innych muzeów narracyjnych w Polsce i za

granicą była nie do przecenienia⁴, a znaczący wzrost świadomości zarówno twórców jak i odbiorców na temat technik oraz rozwiązań stosowanych we współczesnym muzealnictwie bez wątpienia przyczynił się do zintensyfikowania oraz usprawnienia prowadzonych prac. Jednak placówka, aby wypracować swoją pozycję, musi przede wszystkim, co oczywiste, sprostać oczekiwaniom odbiorców — i to wydaje się najtrudniejsze.

W dokumencie pt. *Statystyka Muzeów. Muzea w 2018 roku* opublikowanym w 2019 roku przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ) zapoznajemy się z dokładną analizą dotyczącą społeczno-ekonomicznych oddziaływań muzeów oraz ich relacji z otoczeniem. Głównym celem powstałego dokumentu, jak wskazują jego twórcy, jest: „diagnoza sytuacji polskich muzeów”, a także: „wypracowywanie skutecznych metod ich wspierania, wskazywanie zagrożeń, ale też, co nie mniej ważne, ocena ich potencjału” [*Statystyka Muzeum* 2019: 6]. W raporcie czytamy, że w badaniu udział wzięło 495 muzeów i oddziałów muzealnych, co stanowi ok. 25% wszystkich muzeów w Polsce, a ich pełna lista została zamieszczona na końcu publikacji. Muzeum Pamięci Sybiru także brało udział w ankiecie.

Po przeanalizowaniu informacji dotyczących województwa podlaskiego pragnę przywołać wybrane dane, które zobrazują specyfikę regionu, w jakim powstało Muzeum Pamięci Sybiru. Z przeprowadzonej przez NIMOZ statystyki wynika, że:

- na 16 województw w Polsce Podlaskie zajmuje 15. lokatę pod kątem regionalnego rozkładu muzeów (1,8%) [*Statystyka Muzeum* 2019: 9] — z jednej strony może być to dla Muzeum Pamięci Sybiru wielką szansą na rozwój, jednakże z drugiej ogromną przeszkodą, polegającą na baraku przyzwyczajenia mieszkańców regionu do odwiedzania placówek muzealnych, a w związku z tym i mało rozwiniętą turystyką muzealną;
- na 16 województw w Polsce Podlaskie zajmuje 15. lokatę pod kątem liczby muzeów, które wzięły udział w badaniu. Do badania przystąpiło 8 placówek, z których 75% stanowią muzea interdyscyplinarne, po 12,5% muzea historyczne oraz specjalistyczne [*Statystyka Muzeum* 2019: 12] — kolejne muzeum historyczne, w ocenie mieszkańców

⁴ W 2017 roku Muzeum Pamięci Sybiru zainicjowało cykl spotkań pt. *Kierunek Muzeum*, który ma na celu umożliwienie wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy jak najszerszym kręgiem muzealników i historyków. Dotychczas w latach 2017–2019 odbyły się trzy edycje zatytułowane kolejno: *Więzienna codzienność w sowieckich systemach obozowych*, *Odbiorca jako współtwórca nowoczesnego muzeum* oraz *O granicach w nowoczesnym przekazie muzealnym*.

- regionu, może nie być interesujące. Tutaj ogromną rolę musi zatem odegrać promocja Muzeum Pamięci Sybiru, ukazująca nowoczesny wymiar placówki;
- na 16 województw w Polsce Podlaskie zajmuje 16. lokatę pod kątem średniej frekwencji na wystawach (11 989 na podstawie odpowiedzi 7 placówek z 30 istniejących), zostając daleko w tyle za uplasowanym na 15. miejscu Zachodniopomorskiem (19 129 na podstawie odpowiedzi 17 placówek z 33 istniejących) [*Statystyka Muzeum 2019: 80*]. Działalność edukacyjna, promocyjna oraz upamiętniająca prowadzona przez Muzeum Pamięci Sybiru może przyczynić się do zmiany przyzwyczajeń społeczności lokalnej. Zadanie to bardzo trudne i wymaga od placówki wprowadzenia przemyślanych strategii marketingowych oraz programów edukacyjnych, które „przyciągną” publiczność;
 - na 16 województw w Polsce Podlaskie zajmuje 14. lokatę pod kątem prowadzenia badań o charakterze naukowym, zaś 4. lokatę pod kątem uczestnictwa w programach badawczych [*Statystyka Muzeum 2019: 95*], co także ukazuje niszę, jaką może wypełnić Muzeum Pamięci Sybiru;
 - dodatkowo w Podlaskiem 87,5% ankietowanych instytucji posiada sklepik, a 62,5% bibliotekę [*Statystyka Muzeum 2019: 119*]. Żadna instytucja nie posiada działających usług gastronomicznych, co z pewnością stanowi atut Muzeum Pamięci Sybiru, które w swoich pomieszczeniach ma zaplanowaną przestrzeń na tego typu działalność.

Statystyka przeprowadzona przez NIMOZ jest bardzo przydatnym narzędziem dla twórców muzeów. Jej szczegółowa analiza pozwala oceniać ryzyko podejmowanych działań, a także, jak sądzę, odpowiednio przygotować się do stawiania czoła trudnościom, jakie może napotkać instytucja po otwarciu dla publiczności. Biorąc pod uwagę nie do końca optymistyczne dane dotyczące województwa podlaskiego, które pokazują także, że mamy do czynienia z tzw. trudnym terenem, pracownicy Muzeum Pamięci Sybiru, jeszcze przed otwarciem drzwi placówki dla zwiedzających, starali się „oswajać” mieszkańców miasta i regionu z nową instytucją kultury. Organizowano liczne spotkania edukacyjne, panele dyskusyjne, wydarzenia upamiętniające, eventy sportowe, a także prowadzono działalność

naukową oraz wydawniczą⁵. Ponadto Muzeum silnie zaznaczyło swoją obecność w mediach tradycyjnych oraz w Internecie, promując nowo powstającą instytucję.

Wszystkie podejmowane przez Muzeum inicjatywy, stanowią o nowoczesnym podejściu do realizowania misji placówki muzealnej w XXI wieku, która najpełniej zamyka się w słowach: „Pamięć”, „Muzeum” i „Sybir”. Występujące w nazwie instytucji pojęcia odzwierciedlają ideę, która przyświecała twórcom białostockiego Muzeum. Przywołana „Pamięć”, bazująca na wspólnym przekazie historycznym, jak pisał Dyrektor Muzeum — Wojciech Śleszyński:

[...] odgrywa bardzo ważną rolę w procesach kształtowania się spójności każdej społeczności [...] Żadna społeczność nie jest w stanie funkcjonować bez odwoływania się do przeszłości. Odpowiednia wizja dziejów stabilizuje i uzasadnia kształtowany przez daną grupę własny obraz. Człowiek pozbawiony swojej przeszłości staje się obcym dla samego siebie, ma kłopoty z samoidentyfikacją. Podobna zależność zachodzi także na poziomie wspólnot. Posiadanie wspólnej pamięci zawsze było istotnym elementem budowania spójności społeczeństw [Śleszyński 2017: 4].

Na wizerunek białostockiego Muzeum będą miały wpływ opinie zarówno społeczności lokalnej, ogólnopolskiej, jak i międzynarodowej, bowiem jest to pierwsze muzeum, które porusza tematykę Sybiru. Nie powinno więc dziwić, że twórcom instytucji zależy na jak najpełniejszym zobrazowaniu poruszanych na wystawie kwestii, z zachowaniem najnowocześniejszych trendów występujących we współczesnym muzealnictwie przy jednoczesnym usatysfakcjonowaniu odbiorców. Jak wiedzą muzealnicy zadanie to bardzo trudne⁶, bo przecież, jak dowodzi Maria Popczyk, to właśnie

⁵ Wszystkie aktywności Muzeum Pamięci Sybiru były opisywane w raportach rocznych wydawanych przez instytucję w latach 2017–2020. W celu zapoznania się z pełną ofertą Muzeum odsyłam także do strony internetowej [www.sybir.bialystok.pl; data odczytu: 31.03.2021] oraz kanałów prowadzonych w mediach społecznościowych.

⁶ Trzecia edycja projektu *Laboratorium muzeum* zatytułowana była *Pamięć* i odbywała się od października do grudnia 2018 roku w Warszawie. Miałam przyjemność uczestnictwa w warsztatach. Wraz z innymi uczestnikami, reprezentującymi polskie instytucje muzealne, zastanawialiśmy się nad przeobrażeniami zachodzącymi we współczesnym muzealnictwie. Koordynatorka projektu — Aleksandra Janus — w książce, która powstała w ramach projektu pisze: „Wspólnota dziedzictwa, jak proponuje ją rozumieć wspomniana konwencja [Konwencja z Faro UNESCO 2005 — S.Sz.], to taka wspólnota, do której przynależność nie jest definiowana jedynie przez wzgląd na pochodzenie, miejsce urodzenia czy status prawny, ale także żywą chęć i potrzebę współtworzenia danej wspólnoty, zainteresowanie jej historią, działanie na jej rzecz. Koncepcja ta stała się [...] ważnym kontekstem dla reflek-

muzeum jest miejscem, w którym człowiek, w estetycznym środowisku wystawienniczym, buduje swoją indywidualną i zbiorową tożsamość [Popczyk 2008: 25].

Nowoczesność, multimedialność, interaktywność — z prac nad powstawaniem Muzeum Pamięci Sybiru

Przestrzeń wystawiennicza Muzeum Pamięci Sybiru liczy ponad 2 tysiące m². Muzealna ekspozycja ulokowana została na dwóch piętrach oraz w piwnicy byłego magazynu wojskowego. Na parterze widzowie przechodzą kolejno przez sale zatytułowane: *Syberia–Sybir, Niepodległa, Wojna, Zbrodniczy System, Deportacje*. Kolorystyka przestrzeni została utrzymana w ciemnych barwach, a spokojny i pełen nadziei świat, otaczający ówczesną ludność, jaki nastał po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, został skontrastowany z realiami życia pod okupacją sowiecką, która rozpoczęła się na terytorium II Rzeczypospolitej po wkroczeniu Sowieców 17 września 1939 roku. Na piętrze, zgodnie z założeniami twórców, została zachwiana chronologia wydarzeń. Zwiedzający odwiedzają zatytułowane kolejno sale: *Na Syberii carów, W sowieckim piekle, Łagrowy system, Drogi (bez) wyjścia, Pamięć*. W tej części wystawienniczej zastosowano jasne i chłodne odcienie barw, które silnie skontrastowane z kolorystyką przestrzeni parteru, mają za zadanie wywołać wrażenie nieskończoności i chłodu. Kolejnym etapem zwiedzania jest przejście do muzealnych podziemi. W piwnicy magazynu powstał *Memoriał Zbrodni Katyńskiej*. W nim na słupach konstrukcyjnych zamontowano stalowe płyty z wygrawerowaną listą ofiar Zbrodni Katyńskiej. W centralnej części pomieszczenia znajduje się instalacja artystyczna, wykonana z kopii guzików wojskowych, przedstawiająca klęczącego przed egzekucją żołnierza. Przestrzeń pozbawiona jest komentarza i bez wątplenia jest miejscem, w którym odbiorca najpełniej poczuje martyrologiczny wymiar Muzeum.

Na dwóch poziomach muzealnej ekspozycji zainstalowano: 159 gablot, 29 projektorów oraz 95 urządzeń audio. Ustawiono 9 kiosków multimedialnych, a także 99 symbolicznych steli (w tym 24 imienne). Zamontowano 63 panele tekstowe i 356 tabliczek z opisami i podpisami. W warstwie multimedial-

sji nad lokalną, polską, tożsamością w drugiej dekadzie XXI wieku [...]. Tym samym, w ramach cyklu wykładów i warsztatów postawiliśmy sobie pytania o to, w jaki sposób nowoczesne metody animacyjne i edukacyjne oraz strategie partycypacyjne służyć mogą pracy z zagadnieniem pamięci, wspólnoty, tożsamości, historii i dziedzictwa (w tym także *trudnego dziedzictwa*) oraz polskości” [Janus 2018: 5–6].

nej przygotowano m.in.: 1167 sekund filmów, 589 sekund animacji, 6109 sekund nagrań dźwiękowych i 299 punktów interaktywnych w kioskach multimedialnych [Żmijewska 2021]. Dodatkowo elementem stanowiącym interesujące dopełnienie są relacje świadków tamtych wydarzeń, które niejako prowadzą widza przez historię prezentowaną na ekspozycji. Warto także podkreślić, że autorska narracja została skonstruowana w taki sposób, aby odpowiednio dostosować przekazywane treści dla odbiorców (od największych tablic z najważniejszymi informacjami — po mniejsze tablice z dodatkowymi faktami historycznymi — aż po kioski multimedialne, prezentujące wiedzę bardziej szczegółowo). Należy jednak zaznaczyć, że muzealnicy, na każdym etapie prac nad wystawą, szczególną uwagę poświęcali eksponatom, które stanowią najważniejszy element omawianej ekspozycji i są prezentowane widzom na całej przestrzeni wystawienniczej.

Do eksponatów muzealnych, oprócz przedmiotów o wartości historycznej, zalicza się także pamiątki, które do Muzeum przekazali Sybiracy lub ich rodziny. Niejednokrotnie są to przedmioty, które nie mają wartości poznawczej. Stanowią grupę tzw. trudnych eksponatów muzealnych, które dopiero w połączeniu z historią poszczególnych osób nabierają swojego niepowtarzalnego, tylko je charakteryzującego znaczenia. Dodatkowo, bez cienia wątpliwości, pozwalają one zbliżyć się człowiekowi do drugiego człowieka i wpływać na jego emocje [Szarejko 2020: 9], wytwarzając zarazem nić empatii, tak niezwykle potrzebną w trakcie zwiedzania muzeum narracyjnego.

Łącząc możliwie wszystkie najnowocześniejsze nurty współczesnego muzealnictwa oraz przekaz historyczny z artystycznym, a także mając na uwadze różnorodność odbiorców, muzealnicy postanowili także wdrożyć na wystawę stałą system audioprzewodników oraz przewodników multimedialnych.

System audioprzewodników został zrealizowany przez firmę „Movitech. Miejsca pięknie opowiedziane”, a w ramach zawartej umowy do Muzeum dostarczono 250 odtwarzaczy oraz rozmieszczono na wystawie 65 aktywnych punktów, z których 35 uruchamia nagrania automatycznie, zaś kolejne 30 stanowią treści dodatkowe. Zwiedzanie przy pomocy audioprzewodnika jest dostępne dla wszystkich chętnych — oznacza to, że oprócz ścieżki zwiedzania w języku polskim i angielskim, są również dostępne ścieżki z audiodeskrypcją dla osób niewidomych i niedowidzących, a także ścieżka dla osób niesłyszących i niedosłyszących z lektorem języka migowego.

Ponadto, mając na uwadze położenie geograficzne, Muzeum zdecydowało się również uruchomić ścieżki w języku: białoruskim, ukraińskim, rosyjskim, litewskim oraz łotewskim, bo jak podkreślał Dyrektor Muzeum: „Chcieliśmy zrobić ukłon w stronę narodów wschodnich, które, podobnie jak Polacy, zostały doświadczane deportacjami” [Żmijewska 2021]. Warto także zaznaczyć, że muzealny spacer z audioprzewodnikiem trwa ok. 2 godziny zegarowe, łącząc słuchowisko, relacje osób deportowanych, a także wypowiedzi narratora.

Z uwagi na szybki rozwój nowych technologii interesująca jest także kolejna realizacja Muzeum Pamięci Sybiru — *Dostawa systemu przewodnika multimedialnego wraz z jego wdrożeniem na wystawie stałej Muzeum Pamięci Sybiru*. Za realizację projektu, w ramach którego do instytucji dostarczono m.in.: 50 tabletów, 30 zestawów gogli VR, 2 stoły multimedialne, 2 rzutniki mobilne oraz 2 kamery, odpowiedzialna jest firma „TDC Polska” Sp. z o.o.

Tablety zostały zaprogramowane z podziałem treści na dwie ścieżki: główną i warsztatową (służącą głównie do zadań edukacyjnych). Pierwsza skonstruowana jest z myślą o odbiorcy od 8 roku życia. Koreponduje z 15 interaktywnymi punktami umieszczonymi na wystawie stałej, które zostały oznaczone kodami QR. Po zeskanowaniu kodu przez tablet będą aktywowane odpowiednie treści w aplikacji. Do każdego punktu przypisana jest jedna aktywność: od animacji rysunkowej, animacji z elementem interakcji, po grę. Warto zaznaczyć, że aplikacja jest również dostępna do ściągnięcia na indywidualny sprzęt (tablet, smartfon) odwiedzających. Natomiast ścieżka warsztatowa została stworzona z uwzględnieniem podziału na wiek (od 5 do 6 lat, od 7 do 11 lat i 12+). Każda opcja zawiera 5 interaktywnych punktów dostosowanych do docelowej grupy wiekowej. Punktami interaktywnymi są: gry, animacje, modele 3D, nagrania wideo/filmy oraz mapy. Proponowana tematyka jest także dostosowana do wieku: dla grupy 12+ to *Dzień na zesłaniu*, dla grupy 7–11 *Polscy badacze*, a dla grupy 5–6 *Fauna*. Elementem wzbogacającym ścieżkę warsztatową są gogle VR. Dzięki wykorzystaniu techniki *virtual reality* ścieżka przyjmuje formę wirtualnej rzeczywistości i w związku z tym wirtualnej wycieczki po przyrodzie syberyjskiej, prezentując bogactwo fauny i flory eksplorowanego terenu. W trakcie wirtualnego spaceru odbiorca zapoznaje się niejako „z bliska” z 8 gatunkami zwierząt oraz 8 gatunkami roślin. Efekt spaceru po tajdze i tundrze syberyjskiej jest wyzwalany manipulatorem, a odbiorca porusza głową na boki oraz w kierunku góra–dół. Gogle wyko-

rzystywane są w sposób statyczny, zatem odbiorca nie musi się przemieszczać. Dodatkowo ścieżkę edukacyjną uatrakcyjniamy przenośne rzutniki oraz kamery. Mają one na celu wzbogacić treść wystawy podczas wyboru tzw. ścieżek tematycznych dostosowanych do zainteresowań odbiorców. Dzięki temu przewodnicy, podczas zwiedzania tematycznego, będą mogli poszerzyć treść wystawy o informacje, które się na niej nie znalazły lub zostały tylko zasygnalizowane. Wydaje się być to idealnym wdrożeniem skomplikowanego działania, jakim jest uzupełnienie tzw. luk na wystawie, nie zmieniając przy tym całej koncepcji ekspozycji i nie narażając zarazem instytucji na kosztowne modyfikacje.

Dodatkowymi elementami, które pojawią się w muzealnej przestrzeni są stoły multimedialne. W Muzeum Pamięci Sybiru są zainstalowane dwa: jeden bezpośrednio przy wyjściu z wystawy stałej, drugi w przestrzeni nieopodal szatni i kas biletowych. Na zawartość pierwszego stołu składa się kronika wideo i kronika klasyczna, do których zwiedzający mogą nagrać lub napisać opinie na temat Muzeum po zakończonym zwiedzaniu. Mają także możliwość zapoznania się z opiniami innych — jest to oczywiście tzw. księga gości w atrakcyjnej formie. Ponadto został także wgrany quiz wiedzy o Syberii i Sybirze. W przypadku drugiego stołu multimedialnego, składa się on z trzech części: kalendarza z ofertą przygotowaną przez Muzeum, muzealnego sklepu oraz części najciekawszej, czyli gry typu „Memo”. Została ona opracowana w oparciu o skany fotografii i eksponatów muzealnych. Posiada 3 stopnie trudności składające się z 12, 24 i 48 elementów, pozwalając na grę indywidualną oraz grupową (od 2 do 4 osób)⁷.

Wszystkie zastosowane w Muzeum rozwiązania przy wsparciu wykwalifikowanej kadry, mają na celu wspieranie edukacji muzealnej poprzez atrakcyjną formę przekazu dostosowaną do szerokiego grona odbiorców, która angażuje zwiedzających do aktywnego uczestnictwa. Wdrożone projekty mają także szansę uczynić widzów współtwórcami organizowanych przez Muzeum wystaw, wydarzeń i działań — co w przyszłości może zaowocować powstaniem szerokiego grona odbiorców kształtującego nie tylko lokalne środowisko.

⁷ Dokładny opis techniczny przedmiotów składających się na system audioprzewodnika oraz przewodnika multimedialnego dostępny jest na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Muzeum Pamięci Sybiru [<https://sybir.um.bialystok.pl/zamowieniapubliczne>; data odczytu: 01.04.2021].

Zakończenie

Rok 2020 był trudny dla wszystkich instytucji kultury. Niespodziewany wybuch pandemii sparaliżował działalność placówek w ich tradycyjnym wymiarze. Wiele projektów oraz wydarzeń przeniosło się do Internetu, stając się wydarzeniami wirtualnymi, ograniczając zarazem międzyludzki kontakt. Musiało z tym sobie poradzić także i Muzeum Pamięci Sybiru, ograniczając ilość organizowanych wydarzeń oraz kontaktując się z przyszłą publicznością głównie za pomocą Internetu.

Uroczyste otwarcie Muzeum Pamięci Sybiru odbyło się 17 września 2021 roku, a więc w dzień 82. rocznicy agresji sowieckiej na Polskę, od której Sybir zaczęto utożsamiać przede wszystkim z „nieładną ziemią”. Nie ulega jednak wątpliwości, że po doświadczeniach czasu pandemii, instytucje muszą liczyć się z sytuacjami, w których bezpośredni kontakt z odbiorcami będzie ograniczony, a i możliwość oprowadzania po wystawach ulegnie zmianie. Może także zmienić przyzwyczajenia odbiorców. Wydaje się zatem, że oferowana przez nowe technologie pomoc w momentach kryzysowych jest niezbędna.

Nowe technologie mają też za zadanie uatrakcyjnić pobyt w muzeum i zachęcać do dalszej eksploracji, ale nie powinny (wręcz nie mogą) wypierać, czy też zastępować kontaktu z eksponatem oraz z muzealnikiem, który pracuje dla ludzi i z ludźmi. To właśnie równowaga powinna zapewnić nowo powstałemu Muzeum szerokie pole do dalszej działalności. W oparciu o wszystkie możliwe techniki wystawiennicze i popularyzatorskie, zapobiegając zarazem utrwalaniu tzw. złych praktyk, pracownicy Muzeum starają się więc prowadzić dialog z odbiorcą, poszerzać edukację, nie tracąc przy tym tego co najważniejsze, a więc indywidualnych oraz zbiorowych historii, tak bardzo wpisanych nie tylko w tkankę miasta, w którym Muzeum powstało, ale także w pamięć regionu i kraju.

Bibliografia

Bal Mieke

2005: *Dyskurs muzeum*, przeł. M. Nitka, w: *Muzeum sztuki. Antologia*, red. M. Popczyk, Kraków: UNIVERSITAS.

Folga-Januszewska Dorota

2009: *Muzea w Polsce 1989–2008*, „Muzealnictwo”, nr 50.

Gallagher Clare, Kölblinger Judith

2020: *Doskonała obsługa klienta instytucji kultury. Podręcznik dla uczestników i uczestniczek szkolenia*, przeł. M. Białokryty, M. Stokowski, Warszawa: Muzeum Pałac w Wilanowie.

Jakubowski Krzysztof J.

2010: *Muzea wobec dylematów rozwojowych społeczeństwa wiedzy*, w: *Muzeum XXI wieku — teoria i praxis. Materiały z sesji naukowej, organizowanej przez Muzeum Początków Państwa Polskiego i Polski Komitet Narodowy ICOM, Gniezno, 25–27 listopada 2009 roku. Księga pamiątkowa poświęcona profesorowi Krzysztofowi Pomianowi*, red. E. Kowalska, E. Urbaniak, Gniezno: Wydawnictwo Muzeum Początków Państwa Polskiego.

Janus Aleksandra

2018: *Muzea, przeszłość i wytwarzanie kultur(y) pamięci*, w: *Laboratorium muzeum. Pamięć*, red. A. Banaś, A. Janus, Warszawa: Dom Spotkań z Historią.

Kabac Jan, Roguz Jan

2020: *Chłód architektury*, „Builder”, 13.11.2020

Kościukiewicz Monika

2015: *Losy rodziny Prejznerów z Ponikłej w świetle pamiątek przekazanych do zbiorów Muzeum Pamięci Sybiru*, „Zesłaniec” nr. 62.

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

2019: *Statystyka Muzeów. Muzea w 2018 roku*, red. K. Andrzejkowicz, K. Żmijewska, Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

Popczyk Maria

2008: *Estetyczne przestrzenie ekspozycji muzealnych*, Kraków: UNIVERSITAS.

Stasiak Andrzej

2006: *Muzea wobec wyzwań współczesnej turystyki*, w: *Rola muzeów w turystyce i krajoznawstwie*, red. A. Toczewski, Zielona Góra: Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze.

2007: *O potrzebie rewolucji w polskim muzealnictwie XXI wieku*, w: *Kultura i turystyka. Razem czy oddzielnie?*, red. A. Stasiak, Łódź: Wydawnictwo WSTH.

Szarejko Sylwia

2020: *Jak współcześnie uczyć historii? Muzeum Pamięci Sybiru i próba „oswojenia” odbiorcy z „trudną” tematyką*, „Zesłaniec” nr. 82.

Ziębińska-Witek Anna

2011: *Historia w muzeach. Studium ekspozycji Holokaustu*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Ziębińska-Witek Anna

2014: *Zwrot performatywny w muzeach — między teorią a praktyką*, „Teksty Drugie”, nr 1.

Żmijewska Monika

2021: *Białystok. Wystawa stała Muzeum Pamięci Sybiru już gotowa. Multimedia podkreślą emocje*, „Gazeta Wyborcza. Białystok”, 11.03.2021r.

Strony internetowe

www.builderpolska.pl

www.sybir.bialystok.pl

www.sybir.um.bialystok.pl

Sylvia Szarejko

Modernity, Multimedia Attention, Interactivity as Important Elements of Contemporary Museology. Of the research on the creation of the Sybir Memorial Museum in Białystok

The article presents the stages of creating the largest and the most modern narrative museum in Podlaskie Voivodeship, confronting this initiative with the condition of museology in Poland. In the era of the progressive development of museum institutions, selected projects implemented by the newly created Sybir Memorial Museum were also described, with particular emphasis on those projects that use the potential of the new technologies sector.

Keywords: Sybir Memorial Museum, narrative museum, Podlaskie Voivodeship